
ПОЗИТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ПОКАРАНЬ, АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ

УДК 343.24

Сторчак Н. А. (Storchak N. A.)

Національний університет кораблебудування ім. адмірала С.О. Макарова

Досліджено позитивні можливості покарань, альтернативних позбавленню волі, практику їх застосування та їх внесок у реалізацію мети запобігання злочинам.

Ключові слова: *альтернативні покарання, ефективність покарань, запобігання злочинам.*

The positive possibilities of the alternative penalties, the practice of its application and its influence to crimes' prevention have been investigated.

Key words: *alternative penalties, effect of penalties, crimes' prevention.*

Не перший день у суспільстві, у колах науковців і практиків обговорюються питання позитивних та негативних наслідків покарання, особливо у виді позбавлення волі. Потреби суттєво вплинути на загальний стан злочинності у суспільстві та зменшити витрати на пенітенціарну систему обумовили орієнтацію державної політики в багатьох країнах на застосування альтернативних позбавленню волі покарань. На позитивний ефект від їх широкого впровадження розраховує й українська каральна політика. Тому дослідження позитивних можливостей альтернативних покарань, що ставиться за мету даної роботи, на разі є актуальним, а також необхідним у рамках комплексного аналізу наслідків реалізації цих покарань, співставлення з результатами застосування позбавлення волі та визначення ефективності системи покарань в цілому.

Різним аспектам впровадження покарань, альтернативних позбавленню волі, увагу приділяли О.В. Беци, І.Г. Богатирьов, В.А. Львовчкін, О.І. Осауленко, О.Б. Пташинський, В.І. Рудник, М.Г. Вербенський, С.Я. Фаренюк, В.Г. Павленко, С.В. Черкасов та ін. Аналіз їх праць засвідчує, що в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. у всьому світі практика пеналізації схилялась у бік альтернатив

позбавленню волі. А взагалі-то альтернативні покарання давно використовуються державою – впродовж декількох століть існували та були дуже поширеними різноманітні майнові стягнення, позбавлення у правах і ганебні покарання, тілесні покарання (калічницькі і болісні), вигнання і вислання, окремі види архаїчних церковних покарань [8, 11]. В різні періоди радянської влади мали місце виправні роботи без позбавлення волі, штраф, заслання, вислання, звільнення від посади, позбавлення права посідати певні посади або займатися певною діяльністю, громадська догана, покладання обов'язку загладити заподіяну шкоду, конфіскація майна, умовне засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці (прообраз сучасного обмеження волі) [8, 11-12; 4, 8-9].

Сьогодні чи не головним аргументом на користь альтернативних покарань є посилення на те, що вони довели свою ефективність у багатьох країнах світу, призвели до 50-60-відсоткового заміщення позбавлення волі [3, 74-75]. Судова практика по застосуванню в Україні альтернативних покарань (тих, що зустрічаються в санкціях поряд із позбавленням волі) свідчить, що це певною мірою знижує обсяг застосування позбавлення волі, хоча й не в такому співвідношенні, як в інших країнах. Так, якщо проаналізувати відповідні дані за 2003-2007 роки, то вони свідчать, що в Україні питома вага позбавлення волі зменшилася з 30,3% до 25%, а питома вага альтернативних покарань зросла з 10,4% до 17,7%, причому це відбувалося по обмеженню волі, арешту, штрафу, громадським роботам, а от застосування виправних робіт скоротилося [1].

Широке використання альтернативних покарань у світі та наявність подібного прагнення в Україні обумовлюються низкою переваг таких заходів кримінально-правового впливу, що багатьом дослідникам видаються беззаперечними. По-перше, вони є більш адекватними злочинам невеликої суспільної небезпеки та особі тих, хто їх вчинив. По-друге, альтернативні покарання є прийнятнішими для суспільства, оскільки вони не тягнуть тих негативних наслідків для особи і суспільства, які властиві позбавленню волі (розпад сім'ї та розрив інших соціально корисних зв'язків, втрата кваліфікації, несприятливий вплив з боку інших засуджених, нервово-психічні та інфекційні

захворювання тощо). По-третє, вони більшою мірою сприяють реабілітації злочинця та його інтеграції в суспільство, привчання людей до законослухняної поведінки, а отже й підвищенню ефективності виправної дії покарання і попередженню рецидиву. По-четверте, ці заходи є ефективним засобом зменшення загального числа засуджених, які знаходяться в місцях позбавлення волі. По-п'яте, альтернативні покарання є значно менш витратними у застосуванні, ніж позбавлення волі. По-шосте, вони дозволяють ширше привертати громадськість до процесу виправлення засуджених і контролю за їх поведінкою, що є однією з основ запобігання злочинам [8, 14-15; 4, 9-10; 2, 85; 6, 8; 5, 62].

Висновок щодо ефективності застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, підтверджується статистичними даними Державної кримінально-виконавчої служби. Так, особи, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції (вона відповідає за виконання більшості альтернативних покарань), за вчинення нового злочину засуджуються у кількості не більше 1%, а за невиконання ними умов відбування покарання направляються у місця позбавлення волі не більше 0,5%. Серед осіб, знятих з обліку кримінально-виконавчої інспекції, рецидивна злочинність упродовж 3-х років не перевищує 8-12%, а серед осіб, звільнених з місць позбавлення волі, цей показник досягає 35-40% [7, 6; 4, 17].

Крім цього, застосування альтернативних покарань дає змогу в перспективі поступово знизити максимальні межі кримінально-правових санкцій, які передбачають позбавлення волі (крім випадків вчинення особливо тяжких злочинів) [3, 76].

Підсумовуючи вивчення позитивних наслідків покарань, альтернативних позбавленню волі, можна визначити, що в них знаходять свою реалізацію чимало принципів призначення покарання та його виконання, зокрема соціальна справедливість, диференціація відповідальності, індивідуалізація покарання, його доцільність, гуманізм та економія кримінальної репресії. Впровадження покарань, альтернативних позбавленню волі, є підсистемою кримінально-правової профілактики як складової частини єдиної мети запобігання злочинам

та злочинності. Однак, вищеописані позитивні наслідки від альтернативних покарань є проекцією в ідеалі, адже альтернативні санкції не завжди дають очікуваного результату і не завжди дозволяють досягнути мети покарання, а крім цього існують об'єктивні перешкоди для їх широкого застосування. Вивчення цих питань є предметом окремого дослідження, але очевидно, що широке впровадження покарань, альтернативних позбавленню волі, вимагає проведення в державі цілого комплексу заходів політичного, ідеологічного, організаційного і законотворчого характеру.

Література:

1. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції (за даними судової статистики) // www.scourt.gov.ua.

2. Богатирьов І. Деякі проблемні питання застосування альтернативних видів покарань в Україні (теоретичні аспекти) // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – №6. – С.84-87.

3. Богатирьов І. Поняття кримінальних покарань, альтернативних позбавленню волі (теоретично-прикладний аспект) // Юридична Україна. – 2004. – №3. – 72-76.

4. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавлення волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний університет внутрішніх справ. – К.: 2006. – 32с.

5. Колб О., Батюк О. Роль і місце альтернативних до позбавлення волі покарань у системі загальної профілактики злочинності // Юридична Україна. – 2003. – №12. – С.60-64.

6. Коцинець В. Треба ширше застосовувати покарання, альтернативні позбавленню волі // Право. – 2006. – №111. – С.8.

7. Павленко В.Г. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика громадських робіт як виду покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К.: 2006. – 20с.

8. *Черкасов С.В.* Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. – Одеса: 2005. – 19с.